

„...by chronić przed szmirą i bylejakością”¹? — propaganda i cenzura w okresie stalinizmu

Malwina Żyra

Adresat zajęć: uczniowie szkoły ponadpodstawowej.

Rodzaj zajęć: historia.

Cel ogólny zajęć: Przybliżenie uczniom przejawów propagandy i cenzury oraz ich znaczenia dla utrwalenia socjalizmu w Polsce.

Cele szczegółowe:

Uczeń:

- rozumie pojęcie propagandy;
- zna cele stosowania cenzury;
- rozpoznaje przejawy propagandy i cenzury w przekazach medialnych;
- ocenia znaczenie stosowania propagandy i cenzury dla utrwalenia socjalizmu w Polsce.

Metody pracy: praca pod kierunkiem nauczyciela, rozmowa nauczająca, praca z materiałami dydaktycznymi.

Formy pracy: praca indywidualna, praca z całą klasą.

Środki i materiały dydaktyczne: rozsypanka wyrazowa, fragmenty filmu *Jak zbudowano nową Warszawę* (2015) Rafała Geremka, fragment tekstu z podręcznika szkolnego.

Słowa kluczowe: stalinizm, propaganda, cenzura

Czas: 1 godzina lekcyjna.

Bibliografia: Kłaczek J., Roszak S., *Poznać przeszłość. Wiek XX. Podręcznik do historii dla szkół ponadgimnazjalnych. Zakres podstawowy*, Warszawa 2013, s. 266 ■ Torański B., *Knebel. Cenzura w PRL-u*, Warszawa 2016, s. 9 ■ strona internetowa <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/propaganda;3962718.html>

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. Nauczyciel wita uczniów, ustala listę obecności, a następnie przedstawia cele zajęć.

¹ Torański B., *Knebel. Cenzura w PRL-u*, Warszawa 2016, s. 9.

2. Prowadzący prosi uczniów, aby wykonali ćwiczenie polegające na ułożeniu definicji z rozsypanki wyrazowej (ZAŁĄCZNIK NR 1). Uczniowie prezentują wyniki pracy na forum, komentują i uzgadniają wspólną definicję.
3. Nauczyciel zadaje uczniom pytania: Jakie możecie podać przykłady działań propagandowych? Jakie znaczenie miała propaganda w okresie stalinizmu? Uczniowie odpowiadają na pytania nauczyciela, który zapisuje propozycje młodzieży na tablicy.
4. Uczniowie mają za zadanie zapoznać się z fragmentami filmu *Jak zbudowaną nową Warszawę* (4:50–5:38; 18:25–19:04; 21:07–21:54; 22:08–22:40) i wskazać w nich elementy/ informacje propagandowe. Uczniowie prezentują wyniki swojej pracy na forum. Przykładowe odpowiedzi uczniów: odpowiednio dobrana, radosna muzyka; podkreślanie wysiłku narodu wkładanego w odbudowę stolicy; zwroty zachęcające do działania; wskazywanie, że odbudowa Warszawy jest działaniem niemal graniczącym z cudem; odniesienia do tego, że nowa, odbudowana Warszawa będzie piękna; podkreślanie faktu, że zagraniczni goście fotografują się w dzielnicy MDM z uwagi na wyjątkowość tego miejsca; podanie jednostronnej informacji, że polscy inżynierowie wskazali walory budowy PKiN, brak jakiegokolwiek wzmianki o wadach tej inicjatywy.
5. Prowadzący wprowadza uczniów w kolejną część lekcji: Jednym z elementów związanych z propagandą była kontrola wiadomości podawanych do publicznej informacji, czyli cenzura. W Polsce okresu stalinizmu działaniami tego typu zajmował się specjalnie powołany urząd — Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. Cenzura dotyczyła nie tylko mediów, ale także prozy, poezji czy podręczników. Spróbujemy teraz zastanowić się, jakie informacje obecne we współczesnych podręcznikach nie mogłyby wokresie stalinizmu ujrzeć światła dziennego.
6. Nauczyciel prosi uczniów, by wykonali ćwiczenie polegające na cenzurze fragmentu podręcznika dotyczącego Pałacu Kultury i Nauki (ZAŁĄCZNIK NR 2). Uczniowie prezentują wyniki pracy. Przykładowe odpowiedzi uczniów: informacja o śmierci robotników w trakcie prac budowlanych; fakt zabezpieczenia tarasu siatką z powodu aktów samobójczych; zarzuty o braku walorów estetycznych PKiN; wątpliwości związane z wpisaniem budynku na listę zabytków.
7. W celu podsumowania zajęć nauczyciel prosi uczniów o swobodne odpowiedzi na pytanie: Jaki wpływ miało stosowanie propagandy i cenzury na utrwalenie stalinizmu w Polsce?

PRACA DOMOWA (dla chętnych):

Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem, że dobrze przygotowana akcja propagandowa jest zawsze skuteczna? Argumentując swoje stanowisko, w 15–20 zdaniach odwołaj się do dzisiejszych zajęć i wiedzy pozalekcyjnej.

ZAŁĄCZNIK NR 1

Z rozsypanki ułóż definicję propagandy. Pamiętaj, że wszystkie elementy muszą zostać wykorzystane.

zbiorowości	do	sojuszników	oddziaływanie	jednostki	zmierzające	i
zwolenników	dążeń	celowe	i	pozyskania	wpojenia	pożądanych
zachowań	na	przekonań	wywołania	i	i	określonych

Propaganda [łac.], celowe oddziaływanie na zbiorowości i jednostki zmierzające do pozyskania zwolenników i sojuszników, wpojenia pożądanych przekonań i wywołania określonych dążeń i zachowań².

ZAŁĄCZNIK NR 2

Zastanów się, których informacji zawartych we współczesnym szkolnym podręczniku nie mogliby przeczytać Twoi rówieśnicy z lat 50. XX w. Uzasadnij swój wybór.

„Jednym z najważniejszych symboli komunizmu w Polsce jest Pałac Kultury i Nauki w Warszawie. Ten usytuowany w centrum stolicy majestatyczny budynek nadal przypomina o wydarzeniach z nie tak odległej przeszłości kraju.

Inicjatorem budowy PKiN w Warszawie był Józef Stalin. Gmach ten miał stanowić dar narodu radzieckiego dla Polaków, a także symbol przyjaźni łączącej dwa narody. Projektantem wieżowca został architekt Lew Rudniew, który przed rozpoczęciem prac udał się w podróż po kilku miastach w celu zapoznania się z polską specyfiką zabudowy. Następnie wraz ze swoim zespołem przygotował pięć projektów. Spośród propozycji Polacy wybrali jedną, przekonali również Rudniewa do podwyższenia budowli, planowanej pierwotnie na 120 m wysokości. Budowa rozpoczęła się 2 maja 1952 r. Na jej miejsce wybrano plac znajdujący się w ścisłym centrum stolicy. Pracami zajmowało się ok. 3,5 tys. robotników przybyłych do Warszawy z ZSRR.

² Źródło definicji: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/propaganda;3962718.html>

Mieszkali oni na specjalnym osiedlu, wyposażonym dla ich potrzeb nawet w basen czy kino. Podczas wznoszenia PKiN w wyniku wypadków zginęło 16 z nich.

Stalin nie doczekał ukończenia budowy, szybko podjęto jednak decyzję o nadaniu PKiN imienia przywódcy ZSRR. Uroczyste zakończenie prac odbyło się w święto narodowe — 22 lipca 1955 r. (...).

Jedną z atrakcji PKiN stanowi taras widokowy znajdujący się na 30. piętrze. Zaraz po jego otwarciu doszło do serii aktów samobójczych, co przyczyniło się do trwałego okratowania tego miejsca. Ozdobą budynku od 2000 r. jest zegar o średnicy 6 m, będący najwyżej umieszczonym zegarem na świecie.

Kontrowersje wokół PKiN trwają od lat. Dyskusję wywołało wpisanie go w 2007 r. do rejestru zabytków. Oponenty odnieśli się do tej kwestii bardzo krytycznie ze względu na okoliczności polityczne i ideologiczne, w jakich powstał budynek. Zarzucono mu również brak walorów estetycznych. Z drugiej strony odezwały się głosy poparcia dla tej decyzji — PKiN uznano za bardzo dobrze zachowany przykład architektury socrealizmu. Wpis do rejestru zabytków pozwolił również na zachowanie oryginalnych elementów wyposażenia i dekoracji gmachu³.

³ Klaczkow J., Roszak S., *Poznać przeszłość. Wiek XX. Podręcznik do historii dla szkół ponadgimnazjalnych. Zakres podstawowy*, Warszawa 2013, s. 266.